

Brieven van Ignotus

<https://hdl.handle.net/1874/235758>

mm 12928

DRIBBERGEN
"de Horst"
WILHELM

D 5 l
Jgn 253

nr. 1669

D 5 l
Jgn. 253
nr. 1669

9
10460

Bibliotheek
KERK EN WERELD
„De Heer”
DRIEBECCEN

Brieven van Ignotus.

XXII.

De *modus vivendi*. De invloed van prof. Gunning. Het verschil van tolereeren en legitimeeren toegelicht met België. Gereformeerd kerkrecht. De Volkskerkidee en de oorlog. Opheffing der theologische faculteit te Amsterdam? Volkskerk en universiteit, vrije kerk en seminarie. Universiteit in grooten stijl of agglomeraat van vakscholen.

Amice,

Wat heeft de *modus vivendi* een beroering in onze Kerk teweeg gebracht! Dat is nog wel de beste zijde van deze op zichzelf zoo treurige zaak. Men heeft als 't ware een krachtproef genomen op onze Kerk, natuurlijk onopzettelijk, want 't is heel anders uitgevallen dan de Utrechtsche heeren hadden gehoopt, maar niet minder reëel. En onze Kerk heeft gelukkig gereageerd ook, en veel krachtiger (ik wil het wel eerlijk bekennen) dan ik en de meesten mijner vrienden hadden durven hopen. 't Is waar, wat Dr. H. Schokking schreef in *de Geref. Kerk*: „ons volk leeft nog in zeer breede kringen onbewust uit het gereformeerde kerkbegrip.” Dat is nu wel

S a
104 D 12

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

2720 163 5

heel duidelijk gebleken. Ons volk als volk moet eigenlijk van heel den den *modus vivendi* niets hebben. Het voelt instinctmatig: „als we dat aannemen, dan hebben we eigenlijk heelemaal *geen Kerk* meer.” En, hoeveel onkerkelijke en separatistische stroomingen er ook onder ons mogen gewoeld en gewerkt hebben, *geen Kerk* meer te hebben, dat is toch voor ons *theologisch* volk te kras. Men voelt toch nog altijd (zelfs de ergste separatisten) voor „*de groote Kerk*,” „*de staande Kerk*.” Dat is meer dan een *woord* in den volksmond. Moge God haar nog lang „staande” houden, want — ge weet wel, dat ik in dit opzicht pessimistisch ben —; reformatie en natie zijn bij ons zóó innig saámgegroeid, dat naar mijn gevoelen de ontbinding onzer nationale, gereformeerde Kerk heel licht na korten tijd de ontbinding onzer natie tengevolge zou kunnen hebben. Een nieuw opgetimmerde, zelfgemaakte, in een eigenwilligen weg gevormde gereformeerde kerk zou nooit de historische, gereformeerde Volkskerk kunnen vervangn.

Doch wat ook bijzonder verblijdend mag heeten, is, dat tal van ethischen zich zoo krachtig *tegen* den *modus vivendi* en vóór het kerkelijke, niet-individualistische beginsel hebben uitgesproken. Ik denk hier aan de artivan Hunningher, Blauw, Slotemaker de Bruine, Coolsma enz. Vooral de artikelen van Dr. Blauw in de *Nieuwe Nederlandsche Kerkbode* hebben mij zeer getroffen. Hij zegt daar zoo terecht: ons volk is gelukkig, voor een groot deel, ja, het grootste deel nog niet „verrichtingd”, de *modus vivendi* zou echter juist de „richtingen” op de spits drijven, dan zou men werkelijk gaan doopen in den naam van die en die en die, precies in strijd met wat de apostel vraagt in 1 Cor. 1: „Of zijt gij in Paulus naam gedoopt?” Inderdaad, er is maar één antwoord op dit voorstel van een *modus vivendi* en dat is het antwoord, door Prof. Gunning gegeven reeds vele jaren geleden: „*Wij mogen niet*”.

Ja, het is wel merkwaardig, dat de *positieve* invloed van Gunning (gij herinnert u, wat ik vroeger over hem schreef in tegenstelling met Valetton) zich ook nu weer zoo krachtig heeft geopenbaard. Men gevoelt hieraan zoo bijzonder sterk, welk een groote, samenbindende, *opbouwende* kracht er toch van een persoonlijkheid als Gunning is uitgegaan. Hij heeft waarlijk behoord tot die diepere naturen, wien het charisma van „bijeenvergaderen en niet verstrooien” in zoo hooge mate gegeven was. Dat komt telkens uit, ook nu weer. Hunningher en Blauw zijn immers zulke echte „Gunningianen”. En zij hebben juist het krachtigst aanstonds tegen den *modus vivendi* gereageerd.

Overigens mogen we ook wel in 't bijzonder dankbaar zijn aan prof. Aalders voor zijn kloeke houding en uitnemende woord in de Synode. Hij heeft terstond met zijn wijsgeerigen blik, waardoor hij m. i. aan de Utrechtsche heeren „neberlegen” is, heel de kwestie doorpeild, toen hij vroeg: „*Waarom zijn de orthodoxen thans [bij 1873 vergeleken] gezwenkt?*” Natuurlijk kon het antwoord, dat hierop in de commissievergaderingen gegeven schijnt te zijn: „De bakens zijn verzet”, niet dienen, want *de bakens van Gods Woord zijn niet verzet* en (om met Voetius te spreken) „*ons geloof is geen geloof der tijden, maar der evangeliën*”. Waarlijk, waar moet het heen, wanneer orthodoxe hoogleraren eene zoo *principieele* vraag als de kerkelijke kwestie gaan bezien louter uit het oogpunt van *opportuniteit*? Het is pijnlijk om het te zeggen, maar men moet toch vragen: Waar blijven hier de theologische wetenschap en het geloof?

Hulde aan den moed en de beginselvastheid, waarmede deze jongste hoogleeraar zijne oudere collega's tot de orde heeft geroepen! Laat ons hopen, dat ook de voorstellers zelf uit de wijze, waarop de *modus vivendi* ontvangen is, iets mogen hebben geleerd en niet met een zekere hoogheid zich tegen al die spontane stemmen inzetten,

doch eenvoudig zullen vragen: „*Wat zegt het Woord?*”

Laat mij u ten slotte nog eens duidelijk uitleggen, wat al te velen nog niet genoegzaam schijnen te voelen, het groote, alles beslissende verschil tusschen den huidige toestand, hoe droevig en abnormaal die ook wezen moge, en den toestand, zooals hij na invoering van den *modus vivendi* wezen zou. Dat verschil is kort en duidelijk weer te geven in deze twee woorden: *tolereeren* (*dulden*) en *legitimeeren* (*wettigen*). En dit verschil is een hemelsbreed verschil, een verschil zóó groot, dat ik mij voor kan stellen, dat sommigen, wier geweten thans het blijven in de Herv. Kerk niet alleen veroorlooft, maar gebiedt, gezegd hebben: „indien deze *modus vivendi* aangenomen wordt, is de Kerk geen Kerk meer en moeten we dus de Kerk verlaten”, al acht ik persoonlijk deze conclusie vooralsnog voorbarig, aangezien men m. i. eene Kerk niet mag verlaten, zoolang men onder protest tegen de wantoestanden *het Evangelie naar de Schriften* nog ongehinderd binnen haar mag verkondigen, zoolang dus m. a. w. de *strijd* om „het erfdeel der vaderen” nog binnen haar voortduurt.

Maar daarom is het zoo broodnoodig vooral voor de gewone leden der Kerk, die uit den aard der zaak het meest tot ongeduld en voorbarigheid geneigd zijn, om het verschil tusschen een *getolereerden* en een *gelegitimeerden toestand* glashelder in te zien. Ik kan dit het best, dunkt mij, toelichten met een voorbeeld, aan den tegenwoordigen, zoo droevigen toestand van het naburige België ontleend. Dit land is thans bijna geheel aan Duitschland onderworpen. Het staat onder Duitsch bewind. Een Duitsch gouverneur zetelt te Brussel. Het wordt dus feitelijk geheel naar de Duitse bevelen geregeerd. Toch wordt heel deze toestand door het Belgische volk slechts „getolereerd”, omdat men nu eenmaal niet anders *kan*. Doch is dit nu ongeveer hetzelfde, alsof de toestand „gelegitimeerd” ware? Natuurlijk *niet*. Zoo

lang de *strijd* duurt, zoo lang leeft ook in het hart van elken Belg de hoop, dat deze toestand nimmer „gelegitimeerd” worde, maar dat veeleer straks het bewind van den vreemde weer door een *eigen* bewind worde vervangen. Door den schijn laat zich hier niemand misleiden. In het „tolereeren” of „legitimeeren” ligt juist *al* het verschil.

Bij België voelt ieder dit aanstonds. Maar waarom redeneert men dan bij onze Ned. Herv. Kerk zoo heel anders? Waarom spreken de Utrechtsche heeren in de toelichting van hun *modus vivendi* dood-lakoniek van „historisch-geworden toestanden” zonder de *rechtshkwestie* ook maar met een vinger aan te roeren? Zou men niet met meer recht kunnen spreken van „historisch-verworden toestanden?” Waarlijk, zoo min de Belgen zouden te vinden zijn voor eene dood-leuke theorie van het „*fait accompli*”¹⁾, zoo min mogen de orthodoxen zich in dezen strik laten vangen. Niemand late zich toch misleiden door de redeneering: „och, de moderneren zijn nu reeds zoo lang in onze Kerk, zij kunnen zich daarin krachtens allerlei eigenaardige wetsbepalingen tamelijk vrij bewegen, zij oefenen daarin allerlei rechten uit, de toestand wordt er dus feitelijk niet anders door, indien gij hen nu ook *als zoodanig* erkent, indien gij hen *legitimeert*.” Want dit is een drogrede, zooals uit het voorbeeld van België duidelijk blijkt.

De moderneren hebben, dit vergete men toch geen oogenblik, in onze Kerk ook geen enkel recht *als moderneren*, maar enkel *als Hervormden*, d. w. z. als dezulken, die staan op den bodem van de historische *Belijdenis* onzer Kerk. Dit is hun eenige rechtstitel. En nu kan, door allerlei eigenaardige bepalingen in onze wetgeving, vooralsnog hun niet duidelijk gemaakt worden, dat zij zich ten onrechte op dien rechtstitel beroepen, maar — zij

1) „Voldongen feit.”

kunnen met dat al toch niet optreden *onder hun eigen naam*. En daarin ligt voor ons een groote kracht. Kon- den zij optreden onder hun eigen naam, dan was, om zoo te spreken, „het hek van den dam”. Dan was er officieel vrijheid gegeven voor „alle wind van leer”. En dan zou zeker het moderne beginsel aanstonds veel krasser doorwerken in onze Kerk, en zijne ontbindende kracht zoozeer openbaren, dat onze Kerk, naar den mensch gesproken, in korten tijd uiteenviel. Daarin zou dan tevens het oordeel Gods gekomen zijn over onze Kerk van wege hare welbewuste, principieele verloochening van haar Hoofd Jezus Christus. Wat dus onze Kerk nog bijeenhoudt, is juist dit ééne groot feit, dat de modernen als modernen slechts worden „getolereerd”, maar nimmer zijn „gelegetimeerd”, dat dus de banier der waarheid nog niet is naar beneden gehaald, dat de vaan der Belijdenis nog hoog wappert, zij het dan ook midden in het strijd- gewoel. Doch beter deze, zij het vaak, ook om de per- sonen der modernen, pijnlijke strijd, dan een smadelijke vrede!

Ik hoop, dat ook gij dezen toestand helder zult inzien en hen, die mochten wankelen, beter zult inlichten. En voorts, moge men zich toch niet laten verschrikken door allerlei agiteerende en alarmeerende berichten. In de *Nieuwe Rotterdammer Courant* is onlangs de voorstelling gegeven, alsof een nieuwe „uittocht”, hetzij van rechts of van links, aanstaande was; het was alleen de vraag wie het eerst den „trek” zou beginnen. Ook in andere bladen kon men lezen: de toestand was nu zóó geworden, dat — er *moest* verandering komen, op welke manier dan ook. Ik begrijp daar niets van. Zeker, Dr. Niemeyer heeft in 't begin, toen de *modus vivendi* pas in de Synode was gebracht, gezegd: „deze *modus* moest er nu dóór en anders — ja, dan zou de tijd gekomen zijn, dat duizenden modernen de Herv. Kerk zouden verlaten”. Doch dit was natuurlijk maar een loos alarm (dit dreigement had bij

de „geest- en hoofdzaak kwestie” immers zoo goed gewerkt!), om de Haagsche broeders wat tot ijver aan te sporen. Later toen de ontvangst èn in de Kerk èn in de Synode zoo bitter tegenviel, is het dan ook niet herhaald. En wat nu de orthodoxen betreft, ik zie (met Dr. Bronsveld, zooals ik met genoegen uit de *Stemmen* bemerk) waarlijk niet in, waarom zij, als er thans geen verandering komt, tot een „exodus” zouden moeten overgaan.

Laat ons toch „nuchteren” zijn. De apostel vermaant daar telkens toe, maar vele Christenen denken er weinig aan, en vergeten ook, dat er geschreven staat: „Die gelooven, haasten niet”. De toestand is immers precies dezelfde gebleven als nu reeds 10, 20 jaren en langer. Waarom zouden de orthodoxen dan nu op eens tot een „exodus” moeten besluiten? Omdat Ds. Keck is „heengegaan” of „afgezet”? Ook ik betreur dat natuurlijk. Maar ik zou zeggen: laten vooral onze gereformeerde predikanten het *gereformeerde kerkrecht* eens wat beter bestudeeren. Er wordt aan de academie bitter weinig aan gedaan. Dat blijkt wel op de proponentsexamens en uit een geval als van Ds. Keck. Doch men kon die lacune op de pastorie wel wat aanvullen. Onze Kerk zou er zeker wel bij varen. En als men deze studie wat principieel opvat, is zij ook volstrekt niet droog. Laat men Kleyn's *Algemeene Kerk en Plaatselijke Gemcente*, Dr. H. Schokking's dissertatie over *Leertucht*, en het *Gedenkboek* van Dr. Hoedemaker, dat ook veel litteratuur biedt (thans goedkoop, voor f 0.70, te verkrijgen bij Buurman en de Kler te Leiden) maar eens ter hand nemen. Dat is beter dan „wegloopen” en het vaandel verlaten in een tijd, waarin alles erop wijst, dat onze Kerk nog als positieve, belijdende Volkskerk een groote, gezegende macht zal kunnen zijn in ons volksleven. Wij, orthodoxen, hebben allermint te klagen. Is niet de orthodoxle nog steeds aan de winnende hand? Er is dus voor ons geen reden tot moedeloosheid. En wat de Volkskerk als zoodanig betreft, hebt ge niet opgemerkt, hoe

juist in dezen tijd van geweldige worsteling de oude *Volkskerkidee* weer overal zienderoogen aan kracht wint en de separatistische, Amerikaansche *vrije-kerk-idee* almeer op den achtergrond treedt. Denk er nu echter wel aan, dat er sprake kan zijn van „*tweeërlei volkskerk*”¹⁾ en dat het ons natuurlijk om de positieve Volkskerk te doen moet zijn. Maar dan ook positief in ruimen zin, dus met de positief-ethischen erbij.

Het zal mij intusschen benieuwen, hoe het met den *modus vivendi* zal afloopen. Dat de modernen den strijd ervoor reeds zoo spoedig zullen opgeven, verwacht ik niet. Ook het antwoord der Utrechtsche professoren op het verzoek der Synode wijst in die richting. Men is teleurgesteld, doch wil nu de Synode zelf gaarne in de zaak betrekken, zoodat de Kerk straks zou komen te staan voor een voorstel van *Synode en Utrechtsche faculteit tezaam*. Dat is wel handig bedacht, doch ik hoop, dat de Synode, die zich nog niet eens „*pro*” heeft uitgesproken (de stem van Ds. Schrieke had, zooals ge weet, een andere beteekenis en reeds nu blijkt, hoe onzuiver op die wijze de stemming wordt), zich wel tweemaal zal bedenken, eer zij zich in dit nieuwe „kerkelijke avontuur” laat betrekken.

Ge zult wel bemerkt hebben, dat ook nog van eene gansch andere zijde indirect gevaar dreigt voor onze Kerk, nl. van Amsterdam, de bakermat van ouds van *separatisme* en *radicalisme*. Zooals ge weet, hebben deze twee samen reeds geruimen tijd geleden de afschaffing weten te bewerken van de kerkelijke hoogleeraren. Thans staan zij naar de algeheele *opheffing der theologische faculteit*. Gelukkig kan dat zoo maar niet. Er is nog een wet in Nederland, die wil, dat een *Universiteit* ook werkelijk een „Universiteit” zal zijn en dus het geheel (*universitas*) der wetenschap zal omvatten. Doch nu

1) Vg. Dr. P. J. Kromsig, *Tweeërlei Volkskerk*. P. van der Kamp, 1915.

heeft men zelfs de regeering verzocht die bepaling te veranderen. En gij gevoelt het, — zóó wordt dan tegelijk het bestaan der theologische faculteit aan andere universiteiten bedreigd en daarmee indirect onze Kerk als Volkskerk. Ik behoef u dat niet uitvoerig uit te leggen. Het niet toevallig, dat Dr. Kuyper reeds vele jaren geleden het pleidooi heeft gevoerd voor opheffing der theologische faculteit en daar telkens weer op terugkomt. Men wil nu het voorstel, dat diende tot *herstel*, dat Dr. Kuyper indertijd afgedwongen werd, N. B. laten dienen om bedoelde faculteit zóó te vervormen, dat zij feitelijk opgeheven wordt, nl. ten deele in de literarische faculteit wordt opgenomen. Doch dan is de toestand, zooals hij nu is, natuurlijk veel beter. Ik hoop dus hartelijk, dat de regeering op het voorstel van Amsterdam *niet* zal ingaan.

Afschaffing der theologische faculteiten zou beteekenen verzwakking der Volkskerk. Het kan niet anders. Onze Volkskerk toch staat met de historische theologische faculteiten in het nauwste verband. Afschaffing daarvan zou de Kerk in de algemeene schatting alweer meer doen dalen. Zij zou alweer meer uit het *publieke* leven zijn teruggedrongen, wanneer hare toekomstige leeraren niet aan eene universiteit, maar aan een seminarium zouden studeeren. Het seminarium behoort logisch bij de vrije kerk, de historische theologische faculteit behoort bij de Volkskerk. En daarom — *caveant consules!*

Het spijt mij echter ook voor onze vroede Amsterdamsche vaders, dat zij toonen zoo weinig breedheid van blik te bezitten, wat *de wetenschap* betreft. Is men daar al te eenzijdig ontwikkeld naar den kant van handel en industrie? Het schijnt wel zoo. Doch dan moest men ten minste luisteren naar de voorlichting der „deskundigen”. Dat doet men toch op ander gebied ook. Maar hier gaat men vlak tegen het eenparig advies van curatoren en professoren in. Men wil de theologische faculteit gaan opheffen, ter-

wijl reeds verscheidene jaren lang de rectoren magnifici (ook bv. een man als prof. Winkler) in hunne jaarlijksche rede juist omgekeerd hebben gepleit voor herstel der kerkelijke hoogleeraren. Hoe is het mogelijk? En dat in een tijd, waarin alom een zekere *religieuze opwaking*, ook met name in de kringen van de mannen der wetenschap, mag worden geconstateerd, een tijd, waarin zelfs midden uit den kring der exacte wetenschappen een man als prof. Kohnstamm opstaat om u zijn bezielde en bezielende woord te doen hooren en openlijk onder de academische jongelingschap het pleit voor de religie te voeren.

Waarlijk, het is onbegrijpelijk, dat men te Amsterdam niet inziet, dat men op deze wijze z'n universiteit onherroepelijk maakt tot een *tweede-rangs-universiteit*. Heeft men dan volstrekt geen gevoel meer voor de hooge, ideale roeping der wetenschap? Moet men dan geheel in materialisme, „retortenphilosophie”, vivisectie, zgn. „praktische” en „exacte” wetenschappen, opgaan? Moet dan al het hoogere maar van de universiteit gebannen worden? Moet men dan moedwillig den *eenheidsband*, d. i. het *wijsgeerig* en *theologisch* fond, uit het universitaire leven wegnemen? Moet in een tijd, waarin men juist wat van z'n empiristischen roes begon te bekomen en wat meer universeel de wereld begon te bekijken, nu juist in de hoofdstad des lands de universiteit worden omgezet in eene verzameling van praktische vakscholen? En dat alles om op een begroting van honderd duizenden een paar duizend gulden uit te sparen! Inderdaad, hier is toch, zou ik zeggen, de zuinigheid bezig de wijsheid te bedriegen. Ik zal den naam maar niet noemen, die toch eigenlijk de alleen passende naam is voor zulk een politiek.

Laat ons hopen, dat de Amsterdamsche raad nog bij tijds van dezen schijnbaar „praktischen”, maar inderdaad hoogst onpraktischen weg, die de universiteit almeer in *décadence* moet brengen, zal terugkeeren. Moge men toch

niet toegeven aan den drang van de zijde der separatisten, die nu eenmaal à tort et à travers zich tot taak schijnen gesteld te hebben de *openbare* instellingen *religieus*, en dus ook *wetenschappelijk*, af te breken en die daarbij in dit geval met al te veel aanvankelijk succes hebben gespeculeerd op de koopmansinstinkten van onzen vroeden raad. Het zou toch wel wat al te erg zijn, indien de Amsterdamsche professoren het in dit geding gezamenlijk moesten afleggen tegen den separatistischen hoogleeraar Fabius.

Er is maar één middel, waardoor Amsterdam hare universiteit tot een flinke eerste-rangs-universiteit zal kunnen maken. Doch dan moet men niet een paar duizend gulden willen bezuinigen, maar enkele duizenden meer willen uitgeven, denkende nu eens óók bij de academie aan de oude spreuk van het Damrak: „De cost gaet voor de baet uit”. Men moet den raad van prof. Bruining opvolgen en de kerkelijke hoogleeraren herstellen.

De Hervormde Kerk *wacht* daarop. De Synode kan moeilijk het eerst spreken, het geldt hier een „*eerherstel*”. Doch indien de kerkelijke leerstoelen weer worden ingesteld en men voortaan (ik denk aan de vacature-Obbink) een eenigszins ruim standpunt inneemt bij de hoogleeraarsbenoeming, zoodat ook de orthodoxen hun deel krijgen, dan zal men zien, dat de Amsterdamsche theologische faculteit zal gaan bloeien en daardoor zal tevens de bloei van heel de universiteit worden bevorderd en haar wijsgeerig en wetenschappelijk peil verhoogd. Immers, Amsterdam biedt een milieu, dat voor een theologische faculteit zeer geschikt mag heeten. Afgezien van de gevaren van het groote stadsleven, brengt de hoofdstad toch juist door haar contact met het groote, veelzijdige leven, in wetenschappelijk, artistiek, sociaal opzicht, velerlei onmiskenbare voordeelen mee voor studenten van alle faculteiten. Bovendien zal er weldra

grootte *predikanten*nood komen. Ieder gevoelt, van hoeveel belang het is, dat een stad van meer dan een half millioen dan een eigen theologische faculteit heeft voor hare aankomende studenten. Dr. J. Schokking heeft terecht in *de Geref. Kerk* voor eenigen tijd reeds op dit hooge belang gewezen. Tal van personen uit den nijveren middenstand, voor wie de studie in een andere stad te duur is en die liefst zichzelf helpen, zien zich nu genoodzaakt voor hunne zonen een anderen werkkring te zoeken, hoewel bij vrije keuze allicht menigeen het predikambt zou hebben begeerd. En wat de vele andere studenten betreft, die eene zoo grootte stad uit den aard der zaak oplevert, is dan voor hen de omgang met hunne theologische medestudenten van geenerlei beteekenis? Men studeert toch niet maar enkel, om aan een goed „baantje” te komen? Ieder, die het academieleven, niet het minst het gezegende werk der N. C. S. V. bv., kent, zal aanstonds toestemmen, dat juist van de onderlinge omgang der verschillende faculteiten den grootsten, vormenden invloed uitgaat, dat hierin juist het *universitaire* van het universiteitsleven bestaat. Waarom zou dan toch Amsterdam geen universiteit mogen hebben *in grooten stijl* en zou haar academie moeten worden verlaagd tot een agglomeraat van vakscholen?

Nu, ik zie met belangstelling, zooals ge denken kunt, den verderen gang van zaken tegemoet, te meer nu de middenweg, dien men wilde bewandelen door met prof. Groenewegen ook de Remontstrantsche studenten naar Amsterdam te lokken, ten eenenmale is mislukt. Moge men nu eindelijk den alleen koninklijken weg gaan door te herstellen wat vroeger werd bedorven. Het is toch waarlijk ook voor een gemeenteraad geen schande terug te komen op een verkeerd besluit van een veel vroegeren gemeenteraad nog wel, waarmede men zoo goed als geen continuïteit meer heeft.

Voor ditmaal genoeg. Later meer over andere vragen,

vooral over den zoo gewichtigen strijd tegen het Neo-Malthusianisme, die met zooveel kloekheid en volharding gestreden wordt door Mr. van der Laar in zijn *Klaroen en Beukelaar*, dat frissche tijdschrift, dat ik u nog eens bij vernieuwing hartelijk moet aanbevelen. Gegroet

tt.

IGNORUS.
